

Praktiske råd om det å **snakke sammen**

I denne spalten tar vi for oss hvordan vi best mulig kan legge til rette for at personer med afasi kan delta i dagligdagse samtaler. Vi har snakket om hvilke små og store grep vi kan gjøre med samtalemiljøet, og vi har fokusert på hvor viktig det er å ta seg god tid i samtalen.

- Margit Corneliusen, Line Haaland-Johansen og Eli Qvenild, samt språkforsker Marianne Lind

I forrige nummer av Afasiposten dreide denne spalten seg om samtalestrategier. Med samtalestrategier mener vi alle de ulike måtene vi – bevisst eller ubevisst – takler utfordringene som oppstår i en samtale på. Vi presenterte fire enkle prinsipper som det kan være nyttig å huske på når en eller flere av deltakerne i en samtale har afasi. Disse prinsippene dreide seg om:
Likeverdighet: Begge parter skal delta likt som sendere og mottakere av budskap i samtalen.

Innhold eller tema: Vi bør sørge for at den som har afasi også får komme fram med sine temaer og meninger i samtalen.
Kommunikasjonskanal: Personen med afasi bør fritt få velge om han eller hun vil uttrykke seg muntlig, skriftlig, ved hjelp av gester eller på annen måte.
Tilbakemelding: Samtalepartneren må ikke late som om han eller hun forstår, men gi en oppriktig tilbakemelding.

For å gjøre disse prinsippene "levende" i samtalen, kreves det **samarbeid** mellom

deltakerne. I dette nummeret av *Afasiposten* skal vi fokusere enda mer på hva dette samarbeidet innebærer, og hvordan man kan legge til rette for at samtalen glir så greit som mulig.

Alle vet vi hva en samtale er, men av og til kan det allikevel være nyttig å tenke litt nærmere over hva dette begrepet rommer. Enkelt sagt innebærer en samtale at to eller flere mennesker snakker sammen. Hva betyr det så "å snakke sammen"? Jo, det betyr for det første at man veksler på å ha ordet – man veksler på å være sender og mottaker. Hvis det bare er én av deltakerne som snakker eller på annen måte kommer med bidrag til kommunikasjonen, kan vi ikke kalle det som skjer, for en samtale eller dialog. Da får vi i stedet en monolog. Taler og en del forelesninger er eksempler på monologer. Hvis to eller flere

hele tiden snakker samtidig – i munnen på hverandre – kan vi heller ikke si at det dreier seg om en samtale. Det er ingen veksling mellom deltakerne i det å sende og å motta kommunikasjonsbidrag.

Denne vekslingen mellom å snakke og å lytte skjer vanligvis nesten umerkelig og friksjonsfritt. Allerede som spedbarn og videre gjennom småbarnsalderen tilegner vi oss kunnskap om hvordan denne vekslingen samordnes. Vi lærer å lytte og se etter små signaler om at nå kommer vi snart til et punkt i samtalen der vi kan bytte roller, og vi lærer å gi slike signaler. Disse signalene er mange og ulike. For eksempel bruker vi kunnskap om språkstrukturen og om tonegangen i språket til å forutsi at den som har ordet, nærmer seg slutten av det han eller hun vil si så langt. Vi bruker også ikke-språklige signaler for å fortelle hverandre ►

“
Personen med afasi bør fritt få velge kommunikasjonskanal”

▷ at et rolleskifte er nært forestående i samtalen. Den som vil ha ordet, søker gjerne blikkontakt, mens den som er ferdig med et bidrag, ofte bruker færre gester enn mens han eller hun hadde ordet.

I samtaler med personer som har afasi må vi ofte være ekstra oppmerksomme for å få denne vekslingen til å gli, og for at alle parter i samtalen skal få mulighet til å delta både som sender og mottaker. Hvis den som har afasi snakker sakte og strever med å finne ord og med å uttale ordene, kan det være et problem at han eller hun lett "mister" turen sin som sender i samtalen. Vi har så lett for å ta over og enten snakke "for" vedkommende eller ikke la ham

eller henne slippe til med tankene sine. I slike tilfeller er det viktig at vi tar oss tid og er bevisste på at vi må veksle på å ha ordet dersom vi skal få til en samtale. En person med afasi har like mange tanker og følelser å dele med oss som en som ikke har en språkvanske. I andre tilfeller kan problemet være nesten det motsatte. Noen personer med afasi snakker raskt, lett og uanstrengt, men det kan ofte være vanskelig å skjønne hva de sier og mener. Personer med en slik form for afasi kan ha vansker med "å sette på bremsen", og det kan derfor være problematisk for samtalepartneren å komme til orde. I slike tilfeller kan man forsøke å snakke med vedkommende om dette og

kanskje bli enige om at man av og til kan få lov til å si "stopp, nå må jeg få snakke litt, og du må høre på".

Å snakke sammen betyr altså at man veksler på å ha ordet, men det betyr også at bidragene fra hver av deltakerne henger sammen. Vi husker vel alle eventyret om den tunghørte mannen som forberedte seg på en samtale med lensmannen, og hvordan den "samtalen" forløp: "God dag mann", sa lensmannen. "Økseskaft", svarte mannen, og slik fortsatte det. I denne "samtalen" vekslet deltakerne på å ha ordet, men bidragene deres hang ikke sammen i det hele tatt, og derfor ble det rett og slett ingen samtale.

“ Å snakke sammen betyr altså at man veksler på å ha ordet, men det betyr også at bidragene fra hver av deltakerne henger sammen ”

Sammenheng i samtaler betyr blant annet at hver av ytringene må forstås både i forhold til det som kommer før ytringen og det som følger etter den.

Ytringer er reaksjoner på noe som allerede er sagt eller gjort, og samtidig peker den enkelte ytring framover mot nye ytringer. Et utdrag som er skrevet ned fra en samtale mellom en mann med afasi og datteren hans kan illustrere dette (... betyr pause).

Arne: ... september ...
ehm ... Vesla ... Vesla ...
og eh Hildegunn .. og jeg

- *initiativ*

Hege: ... å ja

- *tilbakemelding "ok, så langt"*

Arne: ... ja ... brua

- *utfylling av initiativ*

Hege: ... ved Bø .. nei Nes mener jeg

- *oppklaringsspørsmål*

Arne: Vik .. ja

- *oppklaringssvar*

Hege: å ja .. der hvor vi kjørte .. den grusomme turen vi hadde (Hege ler)

- *respons*

Arne: (Arne ler) ja

- *respons på respons*

Dette utdraget viser hvordan Arnes bidrag til samtalen ikke blir skikkelig etablert før Hege har gitt sin forståelse av det, og Arne har "godkjent" at forståelsen hennes er i samsvar med det han mente. Samtalebidraget blir altså til i samarbeid mellom deltakerne.

I samtaler der ingen av deltakerne har noen språkvanske, er denne måten å skape sammenheng i samtaler på nesten automatisert. I samtaler der en eller flere av deltakerne har afasi, må vi imidlertid ofte være ekstra oppmerksomme og legge ned litt mer arbeid for at ytringene skal henge sammen. Det er for eksempel svært vanlig at personer med afasi så å si "mister" samtalebidraget sitt etter at de har introdusert det, fordi den andre samtalepartneren er for rask og "tar over" emnet. Noen ganger ser vi også at det oppstår misforståelser fordi samtalepartneren ikke fanger opp at personen med afasi stiller et spørsmål eller skifter emne. Igjen er god tid et godt råd. Den som ikke

haster av sted, men tar seg tid til å sjekke at alle er med i samtalen, kan unngå en del misforståelser.

Selv om vi veksler på å ha ordet, og selv om vi sørger for at bidragene våre henger sammen, er det ikke til å unngå at det oppstår misforståelser i samtaler – punkter der vi føler at vi snakker forbi hverandre eller ikke skjønner hva den andre prøver å si. Dette skjer i alle samtaler, også i samtaler der ingen av deltakerne har språkvansker. Den kompetansen vi alle har om hvordan vi bruker språk i kommunikasjon, inneholder også kunnskap om hvordan vi kan rette opp igjen ulike typer misforståelser. Vi kan rette opp våre egne eller andres feil, og vi kan selv gjøre oppmerksom på eller vi kan bli gjort oppmerksomme på egne eller andres feil. Men vi kan også velge ikke å rette opp feil.

Vanligvis er slike oppklaringer eller reparasjoner i samtaler noe vi gjør unna fort, slik at det ikke forstyrrer det vi egentlig ►

▷ snakker om. Men i samtaler med personer som har afasi tar oppklaringer ofte veldig mye tid og dermed plass i samtalen. Noen ganger virker det som om samtalen bare består av reparasjoner og ikke av noe egentlig samtaleemne. Når den vi snakker med har afasi, er det viktig at vi nøye vurderer om det er nødvendig at vi retter opp alle feil. Hvis feilen er av en slik art at vi allikevel forstår hva vedkommende mener, er det absolutt ikke nødvendig med noen reparasjon. Det kan bare virke forstyrrende. Husk at helhetsforståelsen er mye viktigere enn at alle enkeltord er uttalt på en korrekt måte. Men hvis vi reelt sett ikke forstår, eller hvis vi skjønner at den vi snakker med ikke forstår, må vi selvfølgelig bruke tid på å oppklare det som er uklart. Det er viktig at vi ikke later som om vi forstår. Det er også viktig at vi er åpne for de signalene

personen med afasi gir. Noen foretrekker å prøve å rette opp feil på egen hånd, mens andre vil ha litt hjelp. Igjen er det lurt å ta seg god tid.

Tidligere innlegg i denne spalten finner du også på Afasiforbundets nettsider: www.afasi.no/Afasiposten/Artikler-fra-Afasiposten

En nesten identisk versjon av denne teksten sto for flere år siden på trykk i Afasiposten. Forfattere av teksten var logopedene Margit Corneliussen, Line Haaland-Johansen og Eli Qvenild, samt språkforsker Marianne Lind. Alle jobbet da i afasiteamet ved Bredtvet kompetansesenter. Vil du lese mer om afasi og samtale? Boken «Afasi og samtale. Praktiske råd om det å snakke sammen» (Novus forlag, 2006) ble til som følge av artikkelserien i Afasiposten. En ny og lettere revidert utgave av boken ble utgitt på Novus forlag i 2014.

- *Samtale betyr at man veksler på å ha ordet: Hjelp den som har afasi til å komme til orde når det er nødvendig, og hjelp ham/henne med å være en lytter når det er nødvendig.*
- *Samtale betyr at man sammen skaper en sammenhengende helhet: Vær oppmerksom og ta deg tid slik at den som har afasi slipper til med hele bidraget sitt.*
- *Samtaler innebærer alltid vedlikehold/reparasjon: Vurder nøye om det er nødvendig å rette opp alle feil, og bruk tid bare på de viktige feilene – de som gjør at dere misforstår hverandre.*